

ami majd 20 000 forintra rúg, a többire szét vetni akarja, tessék osztán Verbiczában szülötte földén megmaradni — ezen szétosztás mind természetesen a bérelt földek után eszközöltetik, amely föld jelenben 14 ft. holdankint, és ezen bér összeg mellett megbuktunk, de ha a felsorolt kamat, gazdátlan adósság, az újonnan kiirtandók tartozása mind ezen csekély összegű földre rávetetik, holdja a földeknek 10 évig 30 frt bér [olvashatatlan] rúg — tehát ez mind oda mutat, hogy teljes lehetetlenség, ha mindég a legjobb termékek lennének is, kibírni, mert 14 ftos föld hozta a 70 000 forint adósságot, hát most ha 30 ftra jön holdja, mit fog ez szaporítani, de kimon-dotta, szaporítani nem hagyja, így hát az van előttünk, hogy szökni kell, mert ezen kötelezettségnek megfelelni senki sem képes. —

Földesurunk szent kötelessége lett volna minden év végén a néppel szemben leszámolni, és ha akadt egy vagy másik évben gazdátlan adósság, azt még azonnal a népre szétvetni kellett volna, majd a nép is maga körül tekintett volna, és a koma-sógort nem hatták volna ki csúszni, és a nagy adósságot a mostaniakra hátra-hagyni, és vetette volna a szánt kamatot akkor és ne most, 15 év leforgása után, úgy osztán a nép vagy jobban iparkodott volna, vagy pedig nem adott volna alkal-mat sem ennyi adósságot felszaporítani, elpusztult volna hamarabb községünk. — Ezek a jóindulatú ajánlatai földesurunknak, — és még azt is — hogy a néppel le-számolni akar, a tartozását kötvény vagy váltó ha foglalni szándékozik, felbontaná az egyetemleges tartozást illetve jót állást, és terminusokat szab, tehát most kérdem? ha a termés jön, a nép mit fizessen hamarabb, a folyó bérletet vagy a régi adósság részleteket kamatosul, vagy a szét vetett gazdátlan adósságot vagy a lefeladót, azután fejedelmi adót, közköltséget, lelkési járandóságot, tanító fizetést, — ezt összevéve ezen felsorolt feltételek mellett senki Isten fia nem képes teljesíteni. —

Kérem tisztelendő úr, hogy ha lehetséges, jövő héten meg látogatom, de ha az nem történhetne, akkor kérném becses választását, hogyan áll ügyünk Ó Szt. Ivánnál, maradtam honfitúji üdvözzel

Vrbiczon 883 31/3

teljes tisztelettel
Pekárh Károly

BALÁZS BÉLA ODESSZÁBAN

Amikor 1940 tájt Balázs Béla német nyelvű naplójában összefoglalja életének előző másfél évtizedét, néhány mondatban említi kétesztendő odesszai tevékeny-ségét. A napló e távirati stílusú visszapillantásából természetesen csak nagyon keve-set tudunk meg ottani működéséről.

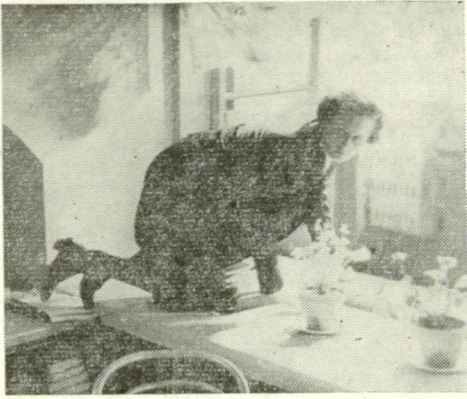
Életrajzi adataiból derül ki, hogy odesszai tartózkodása 1935-ben és 1936-ban lehetett. Naplójából következtethetünk keserves küzdelmeire is. Moszkvában meg-nehezedett helyzete, írásaival nem érvényesülhetett. Hogy levegőhöz jusson, írja, filmírással kísérletezett. Megírta Karl Brunnerről filmjét, és megvalósítására mint művészeti vezető az odesszai filmgyárral kötött szerződést. „Mindent erre a kártyára kellett föltennem” — írja. „Ha ez is kudarcba fulladt volna, pályámat mint filmíró befejeztem volna. Akkoriban más út nem volt számomra.”

Am lent Odesszában, „az olasz oroszok” e kedvességgel és gyöngédséggel teli, bájos városában — ezek is Balázs Béla szavai — ismét keserves küzdelem várt reá.

Egy vezető klikk, amely akkoriban kisajátította a hatalmat magának, s melyet két és fél évvel később összeesküvőként ítélték el, meg akarta akadályozni Balázs Bélát filmje elkészítésében. „Én azonban — írta Balázs Béla — megcsináltam a gyárigazgatóság ellenére, az ottani pártbizottság ellenére, a kijevi trösztigazgatóság ellenére, a kijevi pártközpont ellenére, a Komszomol bizottság ellenére, a szovjet filmgyártás felső vezetése ellenére, Szumjatszkij ellenére is, akit azóta szintén bezártak. Akkor azonban én egy ijesztő, sötét hatalom ellen küzdöttem. Mert sejtelmem sem volt (ha még egyáltalán sejtelmemnek nevezhetném!), hogy egy szervezett ellenforradalmi erőről volt szó, amely a legfelső csúcsockig elért.”

„Élet-halál harc volt — folytatja naplójában az író — szó szerinti értelemben. Még izgalmai előtt rosszabbodott a szívem állapota is. Másfél évvel utóbb még egészen-egészen lassan tudtam menni. Ma már néha száz lépésenként egy-egy percre meg kell állanom. Beteg lettem. De a film elkészült!”

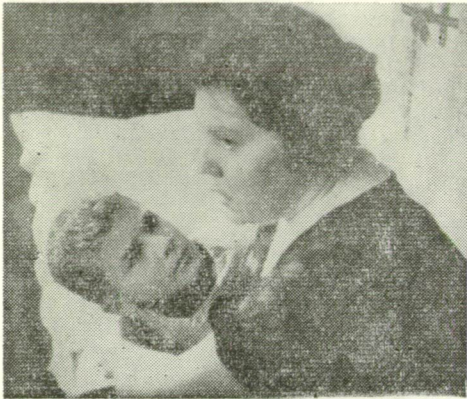
A példás erkölcsi bátorságról mindig híres Balázs Bélának ráment az egészsége a küzdelmekre. Ekkor szerzett szívujaja okozta utóbb, 1949-ben váratlan, még korai

1

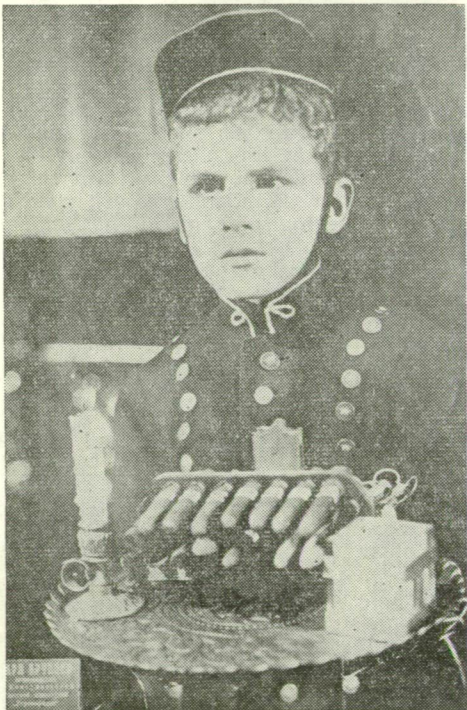
2

3

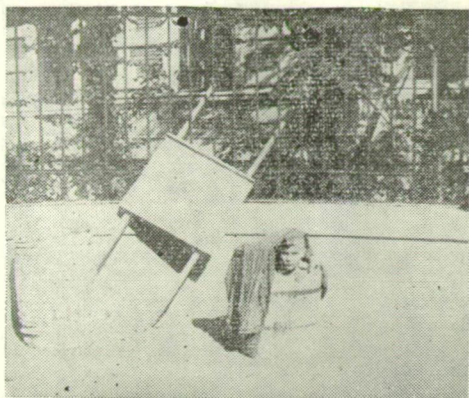
4

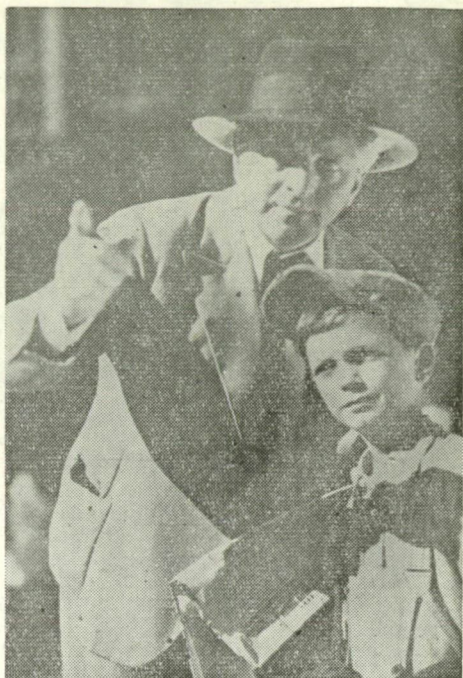
5

6

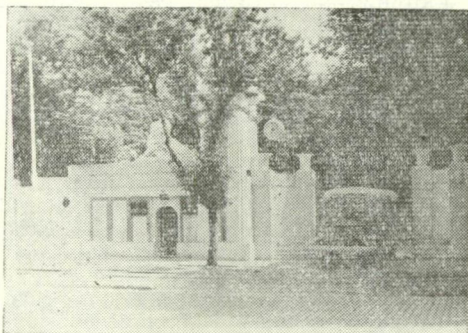
7

8

9

10

halálát. De a nehézségek ellenére, *Karl Brunner* című filmjét sikerült valóra váltania.

„Nem egészen úgy sikerült, ahogy elképzeltem. Az éles drámai helyzeteket ki kellett húznom. De mégis. Egészen nagy közönségsikere lett. Három hónapig ment Moszkvában, négy hónapig Leningrádban. Vidéken még két év múlva is!”

Visszhangja azonban nem volt a lapokban. „Sem a Pravda, sem az *Izvesztija* egy sort sem írt róla. Egyedül csak egy moszkvai lap. Mert azonnal megindult ellenem a kártevők rágalomhadjárata.”

„Eközben írtam ugyanis Odesszában egy kis gyermekregényt is (Karcsi, ki-tartás!). Ruth Fischert akartam vele megdicsőíteni! Kétéves távollétem alatt a moszkvai német újságban, a nemzetközi irodalomban, a német írók szekciójában egységfront szerveződött ellenem, amelyből az én öreg »barátaim«, Gábor Andor és Lukács György szorgosan kivették részüket. Ők irányították az irodalompolitikát. A politikai rágalom tovább folyt, és ebben az időben ennek fele sem volt tréfa.”

Az emigráció irodalmának története még részleteiben föltáratlan, így nem ismerjük a Balázs Béla ellen emelt vádakát. Mindenesetre olvashattuk azt a vitát, amelyre 1938-ban Gábor Andor kényszerítette Balázs Bélát (*Kritika*, 1964/1), s amelynek kemény hangneme sokat sejtet az akkori politikai légkörből. S ha tudjuk, hogy „ebben az időben” tartóztatták le Balázs Béla öccsét, Bauer Ervint (Kaffka

Margit második férjét), ítélték el koholt vádak alapján, amelynek következtében életét Szibériában fejezte be, mérhetjük Balázs Béla íjesztő helyzetét. Kis híján nem jutott Kun Béla, Karikás Frigyes, legjobb esetben Lengyel József sorsára.

„Védekeztem, s így, ellentámadással, fönn tartottam magam. Nagyon sokat tudnék erről mesélni. (Noha mindezekről és az ezeket megelőző odesszai időmről egyszer még beszélnem kell.)”

Sajnos, erre többé nem került sor. Balázs Béla odesszai két esztendejének történetét — odesszai barátaink segítségével — nekünk kell földerítenünk. Korábbi hírlapi cikkem nyomán (*Délmagyarország*, 1967. szept. 24.) Marat Vasziljevics *Tyetyenko* odesszai könyvtárigazgató, aki éppen cikkem megjelenése napján nyerte el az Odesszáról és Szegedről közvetített közös televízióműsorban Szeged-ismeretből az első díjat, szegedi látogatásakor, április 4-én, magával hozott egy sereg értékes fényképet Balázs Béláról, filmjéről és a film készítéséről. Ezekből válogattam mostani írásom illusztrálásához.

A *Brunner Károly* című filmből vett jelenetek képei azért fontosak számunkra, mert a filmnek csupán egyetlen kópiája maradt fönn Moszkvában. A képekből kitérünk, hogy cselekménye alapján megegyezik a később írt regényváltozattal, amely nálunk a folszabadulás óta több kiadásban *Karcsi kalandjai* címmel lett ismeretes.

A történet a nácik hatalomra jutása után, 1934 májusában Berlinben játszódik. A tízéves Brunner Károly édesapját a nácik halálra kínozták egy gyűjtőtáborban, amikor még Breslauban (Wroclawban) laktak. A munkásmozgalomban illegálisan tovább tevékenykedő özvegye, a 34 éves Brunner Hedvig — az ő modellje volt Ruth Fischer — fiával Berlinbe költözött, és röpcédulákat készített, terjesztett. A film a jelenettel kezdődik, hogy a nyomára jutott nácik rátörnek, de neki az ablakon át (1. kép), majd a tetőn sikerül elmenekülnie. Iskolából hazatérő fia házbeli pajtsái segítségével (2. kép) tájékozódik, egérutat nyer az őt is elcsípni akaró detektívek elől, majd bolyongásai, kalandjai után a véletlen összehozza Mari névvel, egy előkelő ház szakácsnőjével (3. kép), aki mint vidékről jött rokont, fölvéteti őt szobainasnak (4. kép). E minőségében egyszer folszolgált (5. kép) náci tiszteknek is (6. kép), s kihallgatta beszélgetésüket. Utóbb kiderült, hogy Mari néni is illegális munkát végez, mégpedig éppen az ő édesanyjával működik együtt. Az anyja után nagyon vágyó fiúnak azonban ismét menekülnie kell, mert a nácik újból nyomukra leltek, Mari nénit letartóztatták, anyját pedig, amint mit sem sejtve fia látogatására jött, ugyancsak törbe csalták. Karcsi merészen kikiált az ablakon az anyjának, akinek így sikerül újból szem elől tűnni, Karcsi pedig a házat éppen tatarozó kőművesek állványán keresztül, segítségükkel meszesvödörbe bújva (7. kép) szintén megmenekül. A közben több izgalmas apró kalanddal, üldözési jelenettel élénkítő film az anya és fia egymásra találásával végződik. Balázs Béla később folytatta regényhősének történetét (*Mikor Karcsiból Károly lett*). Míg az első könyvben és a filmben a tízéves kisgyerek vidám játékaival szembe találja magát a fasizmus embertelenségével, és még csak védekezni tud hősiességgel, furfanggal az őt ért kegyetlenségek ellen, a hét évvel később folytatódó cselekményben a Gestapo kínzókamrái, a koncentrációs táborok borzalmai érlelik *Karcsit Károllyá*.

A film címszerepét Ljona Feszecsko játszotta, egyik kedves gyermekszerepét, Schramm Ferencét pedig Igor Csepatti. Ő őrizte meg azt a szenzációs fölvételt (8. kép), mely Balázs Bélát *mint saját filmje epizód szereplőjét* ábrázolja az ő társaságában. A mostani Csepattit egy 1968-ban készült fölvétel mutatja (9. kép). Az odesszai filmstúdiót ábrázoló számos kép közül a Proletár körút felőli bejáratot ábrázolót (10. kép) mutatjuk itt be. A csoportkép (fönt) a film stábját mutatja, középpött, a lámpától kissé jobbra áll Balázs Béla.

P. L.

